

Forslag til helseovervåkning

– og regler for slakting og kjøttkontroll av oppdrettshjort

1 Forord

Sommeren 2002 tok Norsk Hjortesenter på Svanøy initiativet til et prosjekt om "Helseovervåking og regler for slakting og kjøttkontroll av oppdretthjort". Prosjektgruppa har vært sammensatt av representanter fra Statens dyrehelsetilsyn, Statens næringsmiddeltilsyn, Veterinærinstituttet, Norsk Hjorteavlforening og Norsk Hjortesenter. Ingrid Gauslaa Hårstad ved Norsk Hjortesenter har vært sekretær for prosjektgruppa.

Bakgrunnen for prosjektet har vært et ønske fra oppdrettsnæringen om å få et regelverk for slakting og kontroll tilpasset norske produksjonsforhold. Det har vært politisk enighet om at tilsynsmyndighetene i den grad det er mulig skal tilrettelegge for denne type nisjeproduksjon. Prosjektet er et bidrag for å følge opp de politiske signaler som er gitt.

Hovedmålet har vært å utarbeide et forslag til systematisk helseovervåking på oppdretthjort som skal ivareta dyrehelsemessige og zoonotiske aspekter innen næringen. Helseovervåkingen skal legge grunnlaget for en risikobasert kjøttkontroll på oppdretthjort, med innsparing av ressurser, men reelt være et likeverdig eller bedre alternativ til dagens ordning.

Forslaget som gir detaljerte retningslinjer for helseovervåking, slakting alternativer for kjøttkontroll og fordeling av kostnader oversendes Norsk Hjortesenter for videre behandling.

Bjørn Thorson
(Statens dyrehelsetilsyn
Fylkesveterinæren for Hordaland,
Sogn og Fjordane)

Rune Myklatun
(Næringsmiddeltilsynet
for Sunnfjord og Ytre Sogn)

Torbjørn Lysne
(Statens dyrehelsetilsyn
Distriktsveterinæren i Flora)

Kjell Handeland
(Veterinærinstituttet)

Olav Rosef
(Norsk Hjorteavlforening)

Ingrid Gauslaa Hårstad
(Norsk Hjortesenter)

2 Sammendrag

Helsestatusen hos norsk oppdrettshjort anses som god. Det er behov for å etablere en systematisk helseovervåking for generell dokumentasjon av helsestatusen, og for å avdekke forekomst av sykdom, zoonotiske smittestoff og fremmedstoff i slakt i de enkelte oppdrett.

I dag er det 46 hjorteoppdrett i Norge, og de fleste slakter dyrene i egne slakteanlegg. Lavt antall dyr per besetning og lang slaktesesong gjør den pålagte ante og post mortem kontrollen både kostbar og praktisk ineffektiv. De høye utgiftene knyttet til kjøttkontroll er et av flere forhold som er til hinder for utviklingen av hjorteoppdrett som en lønnsom nisjeproduksjon. Stortinget har pålagt Regjeringen å finne fleksible løsninger for småskalaproduksjon og gjeldende EU-regelverk gir rom for slike tilpassinger.

Det foreslås å etablere en systematisk helseovervåking for oppdrettshjort som omfatter årlige tilsynsbesøk, obligatorisk opplæring av anleggets egne folk, innkorporering av oppdrettshjort i ulike etablerte overvåkingsprogram samt prøvetaking og sykdomsregistrering av slakt, syke og selvdøde dyr. Omkostningene, med unntak av de som er knyttet til opplæring, forutsettes dekket av det offentlige. Obligatorisk opplæring dekkes av næringa. Etableringen av helseovervåking medfører også at kjøttkontrollen kan forenkles. Det foreslås derfor å fjerne dagens ordning med ante mortem kontroll på oppdrettshjort.

Når helseovervåkingen har eksistert en tid og en får bedre dokumentasjon av helsestatus i norske hjorteoppdrett, kan det vurderes om post mortem kontrollen skal tillegges sertifiserte slaktere. Retningslinjer for en slik sertifisering må utarbeides.

Innholdsfortegnelse

1	FORORD	1
2	SAMMENDRAG	2
3	INNLEDNING	5
4	MÅL	6
4.1	HOVEDMÅL	6
4.1.1	<i>Delmål 1</i>	6
4.1.2	<i>Delmål 2</i>	6
5	NORSK HJORTEOPPDRETT	7
5.1	OMFANG.....	7
5.2	FORSKRIFT OM HOLD AV VILT I FANGENSKAP, OPPDRETT AV VILT I INNHEGNET OMRÅDE, OG OM JAKT PÅ OPPDRETTEDE UTSATT VILT.....	7
5.3	LIVDYR	8
5.4	HELSESTATUS OG HELSEOVERVÅKING	8
5.5	SLAKTING.....	9
5.6	AKTUELT REGELVERK SOM OMFATTER HJORTEOPPDRETT	10
6	DYREHELSE	11
6.1	LOVVERKET KNYTTET TIL SMITTSOMME DYRESYKDOMMER	11
6.1.1	<i>Lov om dyrehelse (Husdyrloven)</i>	11
6.1.2	<i>Forskrift om merking og registrering av dyr (Merkeforskriften)</i>	11
6.1.3	<i>Forskrift om bekjempelse av dyresykdommer</i>	11
6.1.4	<i>Forskrift om instruksjoner for A-, B- og C- sykdommer</i>	12
6.1.5	<i>Forskrift om overvåking av og kontroll med forekomsten av salmonella hos levende dyr</i>	12
6.1.6	<i>Retningslinjer for bekjempelse av paratuberkulose hos storfe</i>	12
6.1.7	<i>Endring av retningslinjer for bekjempelse av paratuberkulose</i>	12
6.2	LOVVERK KNYTTET TIL DYREVELFERD	12
6.2.1	<i>Dyrevelferd</i>	12
6.2.2	<i>Transport</i>	12
6.2.3	<i>Avhorning</i>	13
6.2.4	<i>Avliving</i>	13
6.3	AKTUELLE SYKDOMMER/INFEKSJONER OG ZOONOSER HOS HJORT	14
6.4	SMITTERISIKO	15
6.4.1	<i>Import</i>	15
6.4.2	<i>Transport av livdyr</i>	15
6.4.3	<i>Nærkontakt</i>	15
6.4.4	<i>Innfanging av villhjort som livdyr</i>	15
6.4.5	<i>Smitte fra andre arter</i>	15
6.5	PROBLEMER I FORBINDELSE MED OPPFØLGING AV REGELVERKET	16
7	KJØTT OG NÆRINGSMIDDELKONTROLL	17
7.1	DAGENS REGELVERK FOR SLAKTING AV OPPDRETTSVILT	17
7.2	ALTERNATIVT REGELVERK VED KLASSIFISERING AV OPPDRETTSVILT SOM VILTLEVENDE VILT	17
7.3	SLAKTING OG OMSETTING AV OPPDRETTSHJORT I VÅRE NABOLAND.....	17
7.3.1	<i>Dansk praktisering av regelverk</i>	17

7.3.2	<i>Svensk praktisering av regelverk</i>	18
7.4	DAGENS REGELVERK FOR FOREDLING AV KJØTT I SMÅSKALAPRODUKSJON.....	18
7.5	LOVVERK KNYTTET TIL KJØTTKONTROLL OG KONSEKVENSER FOR NORSK HJORTEOPPDRETT.....	18
8	FORSLAG TIL HELSEOVERVÅKING AV OPPDRETTSHJORT.....	19
8.1	HENSIKT.....	19
8.2	INNHold OG OMFANG.....	19
8.2.1	<i>Klinisk overvåking og sykdomsdiagnostikk</i>	19
8.2.2	<i>Tilsynsbesøk</i>	19
8.2.3	<i>Offentlige overvåkings- og kontrollprogrammer</i>	20
8.2.4	<i>Andre aktuelle undersøkelser</i>	20
8.2.5	<i>Obligatorisk opplæring av anleggets folk</i>	21
9	FORSLAG TIL REGELVERK FOR SLAKTING OG KJØTTKONTROLL.....	22
9.1	ANTE OG POST MORTEM KONTROLL (DAGENS REGELVERK).....	22
9.2	HELSEOVERVÅKING OG ANTE MORTEM KONTROLL.....	22
9.3	HELSEOVERVÅKING OG POST MORTEM KONTROLL.....	23
9.4	OMFATTENDE HELSEOVERVÅKING, TILSYN OG INTERNKONTROLL UTEN ANTE ELLER POST MORTEM KONTROLL.....	23
9.5	ARBEIDSGRUPPAS KONKLUSJONER.....	23

3 Innledning

Norsk hjorteoppdrett, herunder oppdrett av hjort og dåhjort, baserer hovedinntektene på kjøtt salg. Slaktingen foregår hovedsaklig i småskala på de enkelte farmene. Regelverket tilknyttet denne formen for slaktevirksomhet medfører med dagens kontrollrutiner store kostnader og er en begrensende faktor for utviklingen av næringa. I tillegg utgjør fraværet av en systematisk helseovervåking av besetningene både en helsemessig og økonomisk risiko.

Det har lenge vært et ønske fra hjorteoppdrettsnæringa å få tilpasset regelverket for slakting av oppdrettshjort til norske produksjonsforhold. Ved Stortingets behandling av et dokument 8 forslag fra stortingsrepresentant Torstein Rudihagen om småskalaproduksjon av mat, herunder slakting, ble regjeringen pålagt å finne fleksible løsninger for slik produksjon. Det har vært kontakter mellom oppdrettsnæringa, Statens næringsmiddeltilsyn (SNT) og Statens dyrehelsetilsyn (SDT) om temaet. Det er gitt signaler om at det vil være mulig å finne fram til løsninger innen eksisterende EU-regelverk når det gjelder oppdrettsvilt og småskalaproduksjon.

Norsk Hjortesenter i samråd med Statens dyrehelsetilsyn og Statens næringsmiddelstilsyn oppnevnte et utvalg med mandat til å utarbeide forslag til et program for helseovervåking, slik at kjøttkontrollen kan forenkles og tilpasses produksjonsnivået. Utvalget er forankret i Statens dyrehelsetilsyn gjennom lederen, Bjørn Thorson, som er fylkesveterinær for Hordaland, Sogn og Fjordane. Videre har utvalget bestått av: Torbjørn Lysne, Statens dyrehelsetilsyn - Distriktsveterinær for Flora; Rune Myklatun, Næringsmiddeltilsynet for Sunnfjord og Ytre Sogn; Olav Rosef, representant for Norsk Hjorteavlforening; Kjell Handeland, Seksjonsleder - Veterinærinstituttet og Ingrid Gauslaa Hårstad, Norsk Hjortesenter – sekretær.

4 Mål

4.1 Hovedmål

Hovedmålet med dette arbeidet er å etablere en systematisk helseovervåking som ivaretar dyrehelsemessige og zoonotiske aspekter innen hjorteoppdrettsnæringa, slik at kjøttkontrollen kan bygges på et risikobasert tilsyn. Vurderingene skal resultere i et likeverdig eller bedre alternativ til det eksisterende regelverk.

4.1.1 Delmål 1

Utarbeide forslag til helseovervåking for norsk oppdrettshjort som delvis kan erstatte ante og post mortem kontroll ut i fra en risikovurdering. Ordningen skal være forankret i Mattilsynet sine overvåkingsprogrammer.

4.1.2 Delmål 2

Utarbeide forslag til regelverk for slakting og kjøttkontroll i norsk hjorteoppdrett, hvor risikobaserte kontrollrutiner sikrer forbrukerne et trygt produkt.

5 Norsk hjorteoppdrett

5.1 Omfang

Hjorteoppdrett i Norge, herunder oppdrett av hjort og dåhjort, er en voksende næring med stor interesse for nyetableringer. Myndighetene ønsker å utvikle hjorteoppdrett som nisjenæring. De første norske hjortefarmene ble etablert i 1984. Per 10. desember 2002 er det registrert 12 dåhjort- og 38 hjortebesetninger fordelt på 46 farmer. Besetningene er spredt fra Grimstad til Fauske. Dåhjortbesetningene er i hovedsak konsentrert på Østlandet. De fleste hjortebesetningene finner en på Sørlandet, Østlandet og i Trøndelag. Ved telling 31. desember 2001 var antall mordyr (koller over 2 år) på 485 hjort og 140 dåhjort. Gjennomsnittlig ønsket produksjonsstørrelse blant de eksisterende farmene er ca 40 mordyr i hjortebesetningene og 50 mordyr i dåhjortbesetningene.

5.2 Forskrift om hold av vilt i fangenskap, oppdrett av vilt i innhegnet område, og om jakt på oppdrettet utsatt vilt

Hjorteoppdrett er regulert av Direktoratet for Naturforvaltning gjennom "Forskrift om hold av vilt i fangenskap, oppdrett av vilt i innhegnet område, og om jakt på oppdrettet utsatt vilt (FOR 1999-02-15 nr 357)". Den delen av forskriften som omfatter hjorteoppdrett kan oppsummeres i følgende punkter:

- Kommunene kan gi tillatelse til oppdrett av hjort i hele landet og til oppdrett av dåhjort i fylkene Østfold, Vestfold, Oslo/Akershus.
- Etter særskilt tillatelse fra Direktoratet for naturforvaltning kan oppdrett av dåhjort tillattes i resterende fylker.
- Ved oppdrett av hjort er det kun tillat å bruke den norske hjorterasen (*Cervus elaphus atlanticus*).
- Driftsarealet skal ha en variert sammensetning av beitemark og områder med skjul og ly for dyrene. Arealet kan være avgrenset i mindre områder. Det er ingen øvre eller nedre arealgrense.
- Inngjerding skal være av spesiell kvalitet og standard slik at en unngår rømming og skader på dyrene. Yttergjerde skal ha en effektiv høyde på minst 1,9 meter over bakken. Hensikten er å hindre kontakt mellom oppdrettsvilt og lokale viltbestander.
- Rømt oppdrettshjort anses som vilt. Eier har rett og plikt til å fange inn rømte individ som oppholder seg innen 5 km fra farmen i løpet av den første måneden etter rømming. Melding skal gis kommunen.
- Innhegningen skal inneholde en felle/håndteringsanlegg der dyrene kan fanges inn og håndteres enkeltvis.
- Offentlig viltmyndighet har til en hver tid rett til å inspisere innhegningen og til å ta prøver for avstammingskontroll.
- Hold av oppdrettshjort med formål å trene/dressere jakthunder er ulovlig.
- Vilklårene i husdyrloven og dyrevernloven skal tilfredsstilles.
- Overtredelse straffes etter viltlovens §56.

5.3 Livdyr

All hjort i norske farmer stammer fra den norske villhjorten mens dåhjorten stammer fra tidligere og nyere innførsler til Norge. Tilgangen på livdyr av hjort er svært liten i forhold til etterspørselen og bremser utviklingen av næringa. Innfangning av vill hjort krever tillatelse. Forskriften om innfangning (FOR 1974-12-23 nr 8594) er under endring, og fra tidlig 2003 vil tildelingsmyndigheten flyttes fra Direktoratet for Naturforvaltning (DN) til kommunene. Norsk Hjorteavlforening har i tillegg inngått en rammeavtale med Direktoratet for naturforvaltning om innfangning av 400 hjort. I forbindelse med avtalen forplikter NHF seg til ikke å fremme bruken av importert hjort i norske farmer. Innfanget vill hjort og de som finnes i farmene i dag vil danne grunnlaget for den framtidige populasjonen av oppdrettshjort.

5.4 Helsestatus og helseovervåking

Det er så langt ikke påvist alvorlige smittsomme sykdommer hos oppdrettshjort, eller i viltlevende hjortebestander her i landet. Det har imidlertid inntil nylig vært gjort lite for å dokumentere den antatt gode helsetilstanden hos norsk hjort.

I 1998 ble det etablert et nasjonalt Helseovervåkingsprogram for hjortevilt (HOP). Programmet omfatter kartlegging og overvåking av infeksjonstilstander, andre sykdomstilstander og forekomsten av miljøgifter hos hjort, elg, rådyr, villrein og dåhjort. HOP skal også arbeide med problemstillinger knyttet til overføring av smittsomme sykdommer mellom hjortevilt og husdyr, og belyse betydningen av hjortevilt som reservoar for infeksjoner som kan overføres til menneske (zoonoser).

HOP er bygget opp rundt fire hovedaktiviteter: 1) Sykdomsrapportering, 2) Sykdomsdiagnostikk, 3) systematiske innsamlinger og undersøkelser (screening) av blod- og organprøver, og 4) forskning på hjortevilt sykdommer. Sykdomsrapporteringen er avgrenset til 65 utvalgte HOP-kommuner, og basert på arbeid utført av kommunal viltforvaltning med faglig støtte av distriktsveterinær. Resten av HOP-aktivitetene er landsdekkende. Programmet ledes av en styringsgruppe med representanter fra Veterinærinstituttet, DN, Statens dyrehelsetilsyn og Norsk institutt for naturforskning. Seksjon for vilthelse, Veterinærinstituttet Oslo har sekretariatsfunksjonen og ansvaret for den faglige driften av programmet. HOP har så langt tilført betydelig ny og spesifikk kunnskap om helsestatus i norske bestander av hjortevilt.

Norsk oppdrettshjort nedstammer fra innfanget vill hjort og dåhjort, og det er åpnet opp for nyrekruttering av avlsdyr fra viltlevende bestander. Kunnskap om smittsomme sykdommer som forekommer hos vill hjort er derfor av grunnleggende betydning mhp å vurdere hvilke infeksjonstilstander som vil kunne opptre hos hjort i oppdrett. Under oppdrettsforhold, med stor dyretetthet og et avgrenset leverareal, vil slike infeksjoner kunne bli mer synlige enn i viltlevende populasjoner. I tillegg vil oppdrettshjort være sårbar for fôringsmessige mangler.

Det er behov for bedre sykdomsovervåking og dokumentasjon av helsestatus hos norsk oppdrettshjort. Dette forutsetter økt veterinært engasjement i oppdrettene. Det vil være nødvendig med større grad av obduksjoner, helst på diagnostisk laboratorium, og med uttak av prøver for laborieundersøkelse fra sjuke og døde dyr i oppdrettene.

Forskrift om bekjempelse av dyresykdommer (FOR 1995-03-06 nr 237) sier at norske hjorteoppdrett skal overvåkes mhp tuberkulose (TB). I 2000 ble det gjennomført et offentlig overvåkings- og kontrollprogram (OK-program) for TB hos oppdrettshjort, basert på obduksjon av

selvdøde eller avliva sjuke dyr, og på en utvidet post mortem undersøkelse i den ordinære kjøttkontrollen. Det ble ikke mottatt materiale for laboratorieundersøkelse i løpet av overvåkingsåret, og programmet ble avvirket. Statens dyrehelsetilsyn har bestemt at programmet skal gjenopptas i 2003. Statens dyrehelsetilsyn har også bestemt at det i 2003 skal etableres et OK-program for TSE (Transmissible Spongiform Encephalopathy, prionsykdom) hos oppdrettshjort. Det er tatt inn en egen varslingsplikt for denne sykdommen i Forskrift om bekjempelse av dyresykdommer. En nærmere omtale av de to OK-programmene er gitt i punkt 8.5.

Kobbermangel er et betydelig problem i norske hjorteoppdrett. Det er diagnostisert tre ulike sykdomsmanifestasjoner som affiserer ulike aldersgrupper. I tillegg til disse spesifikke sykdomstilstandene forårsaker kobbermangel trolig betydelige produksjonstap som følge av generelt tap av tilvekst og kondisjon. Flere oppdrettere har et opplegg for kobbertilførsel, enten i form av individuell behandling, eller ved bruk av kraftfôr som er anrikt med kobber. Det er også diagnostisert underdekning på selen og kobolt i norske oppdrett.

Parasittbelastninger forårsaker trolig betydelige tap i form av redusert tilvekst og kondisjon hos ung hjort i oppdrett. Regelmessig parasittbehandling blir gjennomført i omlag halvparten av norske oppdrett, hovedsakelig i de største.

5.5 Slakting

En tredjedel av oppdretterne slaktet dyr i 2001, totalt om lag 6 tonn. Et fåtall solgte kjøttet videre. Slaktingen foregår på høsten og de fleste utfører dette på gården. Fasilitetene varierer fra godkjente slakteanlegg (6-7 stk) til låveslakting. Ofte er det eieren selv som utfører slaktingen og slaktesesongens lengde og intensitet varierer mye. Omsetningen av kjøtt foregår per i dag stort sett direkte til forbruker.

5.6 **Aktuelt regelverk som omfatter hjorteoppdrett**

Hjorteoppdrett faller inn under en rekke lover, forskrifter og direktiver. Tabell 1 gir en oversikt over de mest sentrale av disse.

Tabell 1

LOV 1962-06-08 nr 04:	Lov om dyrehelse (husdyrloven).
LOV 1974-12-20 nr 73:	Lov om dyrevern (dyrevernloven).
LOV 1981-05-29 nr 38:	Lov om viltet (viltloven).
LOV 1993-05-19 nr 03:	Lov om tilsyn med næringsmidler (næringsmiddeloven).
LOV 1997-01-10 nr 09:	Lov om kjøttproduksjon (kjøttproduksjonsloven).
FOR 1974-12-23 nr 8594:	Forskrift om adgang til å innsamle egg og å felle eller fange vilt for vitenskapelige eller andre særlige formål. (Under revisjon.)
FOR 1976-11-20 nr 01:	Forskrift om å fjerne horn på dyr.
FOR 1983-08-07 nr 1252:	Generell forskrift for produksjon og frambud m.v. av næringsmidler.
FOR 1990-02-05 nr 144:	Forskrift om instruks for A-, B- og C-sykdommer.
FOR 1994-04-25 nr 320:	Forskrift om kjøttkontroll og frambud av ferskt kjøtt.
FOR 1994-05-25 nr 369:	Instruks for kjøttkontrollen.
FOR 1995-08-28 nr 775:	Forskrift om dyrevern i slakterier.
FOR 1995-08-28 nr 776:	Forskrift om hygiene i slakterier mv for rein og oppdrettsvilt.
FOR 1996-02-02 nr 133:	Forskrift om hygiene og kontroll mv ved produksjon og frambud mv av viltkjøtt.
FOR 1996-04-15 nr 394:	Instruks for viltkjøttkontroll.
FOR 1997-12-11 nr 1239:	Forskrift om næringsmiddelhygiene.
FOR 1998-12-31 nr 1478:	Forskrift om dyrehelsemessige betingelser for innførsel og utførsel av visse dyrearter.
FOR 1999-02-08 nr 201:	Forskrift om transport av levende dyr.
FOR 1999-02-15 nr 357:	Forskrift om hold av vilt i fangenskap, oppdrett av vilt i innhegnet område, og om jakt på oppdrettet utsatt vilt.
FOR 1999-12-20 nr 1310:	Forskrift om vaksinasjon av husdyr, vilt, fisk og andre akvatiske dyr (vaksinasjonsforskriften).
FOR 2002-06-27 nr 732:	Forskrift om bekjempelse av dyresykdommer.
FOR 2002-09-03 nr 970:	Forskrift om merking og registrering av dyr.
EU-direktiv nr. 91/495/EØF	om oppdrettsvilt.
EU-direktiv nr. 92/45/EØF	om viltlevende vilt.

6 Dyrehelse

6.1 Lovverket knyttet til smittsomme dyresykdommer

Oppdrettshjort er lite nevnt i de lover og forskrifter som gjelder dyresykdommer med offentlige bestemmelser. I lovverket er det brukt betegnelser som ” vilt ” og ” husdyr ”. Derfor vil stort sett alle bestemmelser som ikke er rettet mot et bestemt dyreslag også gjelde for oppdrettshjort.

Lovverk som gjelder andre dyrearter viser hvilke sykdommer som prioriteres og som eventuelt kan inngå i en helseovervåking av oppdrettshjort.

6.1.1 Lov om dyrehelse (Husdyrloven)

Lov om dyrehelse (Husdyrloven) gjelder dyresykdommer og smittestoffer som kan overføres fra dyr til mennesker og forårsake sykdom hos mennesker. Videre gjelder den fremmedstoffer som kan overføre fra dyr til mennesker gjennom næringsmidler.

§ 2 i loven omhandler varslingsplikt. ”Eier og annen som har ansvaret for dyr (husdyr og vilt) skal straks varsle veterinær når det er grunn til å tro at dyr er angrepet eller død av sykdom som loven gjelder for.”

Veterinær eller annen som departementet har gitt fullmakt skal gis adgang til sted hvor det er grunn til å tro at det forekommer sykdom som loven gjelder for. Det samme gjelder hvis det er nødvendig for å oppfylle Norges internasjonale forpliktelser eller som ledd i overvåking av helsetilstanden eller forbyggende helsearbeid.

6.1.2 Forskrift om merking og registrering av dyr (Merkeforskriften)

Merkeforskriften (FOR 2002-09-03 nr 970) omfatter storfe, småfe, svin, lama og oppdrettshjort. Forskriften setter krav til:

- Øremerking etter gjeldende regelverk.
- Fortløpende føring av dyreholdsjournal (info om fødsel og dødsdato, alle forflytninger av dyr inn og ut av dyreholdet med mer) godkjent av Statens dyrehelsetilsyn.
- Hold av identitetskort for bukker som brukes i avl i flere dyrehold.
- Fortløpende føring av helsekort godkjent av Staten dyrehelsetilsyn.

6.1.3 Forskrift om bekjempelse av dyresykdommer

Både vilt og husdyr omfattes av forskrift om bekjempelse av dyresykdommer (FOR 2002-06-27 nr 732). Dessuten omfatter forskriften i tillegg til dyresykdommer også sykdommer som kan overføres fra dyr til mennesker (zoonoser).

- Syke og selvdøde dyr skal behandles slik at smittespredning innen dyreholdet, eller til andre dyrehold, hindres.
- Offentlig veterinær har adgang til dyreholdet og skal kunne ta ut nødvendige prøver for diagnostiske undersøkelser.
- Hjort skal overvåkes med henblikk på tuberkulose.
- Dyr som kommer fra ikke-overvåket besetning kan ikke overføres til overvåket besetning før dyrenes smittestatus er undersøkt og funnet tilfredsstillende.

6.1.4 Forskrift om instruksjoner for A-, B- og C- sykdommer

Forskrift om instruksjoner for A-, B- og C-sykdommer (FOR 1990-02-05 nr 144) orienterer om de tiltak som vil iverksettes ved eventuelle sykdomsutbrudd.

- Påvisning av sykdommer i gruppe A vil vanligvis medføre avsperring av området rundt dyreoppdrettet og nedslaktning av dyrene.
- Ved diagnostisering av sykdommer i gruppe B vil det pålegges restriksjoner slik at det blir vanskelig å føre dyr ut i fra eller inn i oppdrettet.
- Dyr med kliniske tegn på C-sykdom skal ikke bringes i kontakt med dyr fra andre dyrehold. Hvis det påvises sykdom i gruppe C, som er særlig uønsket, kan oppdrettet/ dyreholdet bli ilagt strengere restriksjoner.

6.1.5 Forskrift om overvåking av og kontroll med forekomsten av salmonella hos levende dyr

Forskrift om overvåking av og kontroll med forekomsten av salmonella hos levende dyr (FOR 1995-01-31 nr 107) gjelder for storfe, svin og fjørfe.

6.1.6 Retningslinjer for bekjempelse av paratuberkulose hos storfe

Forskrift om retningslinjer for bekjempelse av paratuberkulose hos storfe viser at sykdommen er prioritert. Selv om det er store forskjeller mellom storfebesetninger og hjorteoppdrett med hensyn på driftsform, er det sannsynlig at mange av de samme prinsippene for bekjempelse vil bli brukt ved en eventuell påvisning hos oppdrettshjort. Hjort er mottakelig for paratuberkulose.

6.1.7 Endring av retningslinjer for bekjempelse av paratuberkulose

Her blir det presisert at det er påvisning av bakterien ved dyrking eller typiske forandringer ved histologiske undersøkelser som skal være grunnlag for restriksjoner på dyreholdet. Per i dag blir blodanalyser regnet som usikre på grunn av mange falske positive prøver.

6.2 Lovverk knyttet til dyrevelferd

6.2.1 Dyrevelferd

Forhold knyttet til dyrevelferd ivaretas av Lov om dyrevern (LOV 1974-12-20 nr 73). Herunder menneskelig adferd mot dyr, instinkt og naturlige behov, tilholdsrom, tilsyn og stell med mer.

Spesielle behov for oppdrettshjort som må besørges av dyreholder:

- Tilgang på egnede kalvingsområder og områder der kalvene kan gjemme seg unna / trykke.
- Trær, steiner eller liknende for å gni av bastlaget på gevirene.
- Vann eller sølegroper.
- Nok fôringstrau og lignende for å unngå sulting/underfôring av dyr som står langt nede på rangstigen.
- Naturlig skjul og ly i innhegningen.

6.2.2 Transport

Transport av oppdrettshjort reguleres av Forskrift om transport av levende dyr (FOR 1999-02-08 nr 201). Det settes krav til transporttid, transportmiddel, hvileperiode, vann- og fôrtilgang og ordninger for å forhindre skader med mer. Dyr med gevir skal transporteres individuelt, og dyr med gevir i bast (huddekket) skal transporteres særlig aktsomt.

6.2.3 Avhorning

Det foreligger ikke noe direkte forbud mot avhorning av hjort i bast, men det er sannsynlig at regelverket for tamrein i Forskrift om å fjerne horn (gevir) på dyr (FOR 1976-11-20 nr 01), også vil gjelde for oppdrettshjort. Denne forskriften sier at fjerning av gevir, over hornroten, er tillatt i den tiden geviret ikke er i bast. Inngrepet skal skje med egnet redskap og det settes ikke krav til bedøving.

6.2.4 Avliving

Avliving av oppdrettshjort skal skje under de bestemmelser som er nedfelt i Dyrevernloven (LOV 1974-12-20 nr 73), forskrift om dyrevern i slakterier (FOR 1995-08-28 nr 775) og forskrift om hygiene i slakterier mv for rein og oppdrettsvilt (FOR 1995-08-28 nr 776). I sistnevnte forskrift er det åpnet for at tilsynsveterinær kan frafalle kravet om bedøving før avliving. Statens dyrehelsetilsyn har i brev til Fylkesveterinærene, datert 19. januar 2001, klargjort at avliving av hjort hos norske oppdrettere kan skje med skytevåpen på dertil egnede steder. Nærmere kravspesifikasjoner til anslagsenergi, kulestype og avlivingsmetodikk med mer fremgår i brevet. Vanlig praksis i dag er at oppdrettshjort avlives med skudd mot hodet på kort hold i innhegningen. Metoden fungerer godt.

6.3 Aktuelle sykdommer/infeksjoner og zoonoser hos hjort

Tabell 2 gir en oversikt over A, B, C, D – sykdommer/infeksjoner og zoonoser som kan ha betydning i norske hjorteoppdrett. Sykdommer/infeksjoner som er påvist hos vill eller tam hjort i Norge er uthevet med fet skrift.

Tabell 2: A, B, C, D sykdommer og zoonoser som kan ha betydning for oppdrettshjort i Norge

TYPE	SYKDOM
A Sykdommer	Miltbrann
B Sykdommer	Paratuberkulose
	Tuberkulose forårsaket av <i>Mycobacterium bovis</i>
	Prionssykdom (TSE)
	Salmonella-infeksjoner
C Sykdommer	Ondartet katarrfeber
	Ehrlichia-infeksjon
	Toxoplasma-infeksjon
	Tuberkulose forårsaket av <i>Mycobacterium avium</i>
	Ringorm
	Pasteurellose
	Clostridie-infeksjoner
	Listeriose
D Sykdommer og infeksjoner	Hjernemark (Elaphostrongylose)
	Leverikter
	Lungeorm
	Blodlus
	Hjortelusflue
	Kryptosporidie-infeksjon
	Smittsom klauvsjuka
	Munnskurv
	Yersinose
Mangelsykdommer	Kobbermangel
	Selenmangel
	Koboltmangel
Zoonoser	Salmonellose
	Infeksjon med Enterohemoragisk <i>Escherichia coli</i>
	Tuberkulose
	Toxoplasmose
	Kryptosporidose

6.4 Smitterisiko

6.4.1 Import

I utenlandske hjorteoppdrett finnes flere sykdommer som ikke er påvist i norske. Tuberkulose har for eksempel vært og er et problem i utenlandsk hjorteoppdrett. Import kan derfor medføre en smitterisiko. Importerte dyr skal isoleres.

I følge forskrift om dyrehelsemessige betingelser for innførsel og utførsel av visse dyrearter (FOR 1998-12-31 nr 1478), stilles det spesielle krav til importør og førstemottaker av dyrene. Kravene er knyttet til ulike dokumenter og attester og til offentlig kontroll.

Direktoratet for naturforvaltning`s forskrift om oppdrett av hjort (FOR 1999-12-20 nr 357) tillater kun bruken av den norske hjorterasen *Cervus elaphus atlanticus*. Slike restriksjoner er ikke gitt for dåhjort. Gjennom en avtale med Direktoratet for naturforvaltning om innfangning av hjort til oppdrett har Norsk Hjorteavlsforening forpliktet seg til å motarbeide import av hjort for avl i avtaleperioden.

6.4.2 Transport av livdyr

Livdyrtransport foregår vanligvis senhøstes/vinterstid. Avhengig av oppdraget kan samme transport være innom flere oppdrettere på samme tur. Smitterisikoen ligger i spredning av sykdom via livdyrene, utstyr og transportør.

6.4.3 Nærkontakt

Alle besøkende og turister på hjortefarmene utgjør en risiko for sykdomssmitte. De kan føre med seg smittestoff, f.eks. tuberkulose, salmonella og ringorm, som kan spres via dyr og mennesker, fottøy/klær, mat, biler, emballasje og annet. Smitterisikoen øker dersom besøkende har anledning til å gå i innhegningene og til å klappe dyrene. En generell regel er at etter utenlandsopphold skal en vente 3 dager før en har nærkontakt med dyr. I tillegg kan en redusere risikoen ved bruk av besøkstøvler, overtrekksko og besøkfrakker.

6.4.4 Innfangning av villhjort som livdyr

Innfangning av livdyr skjer i hovedsak på vinteren. Det utføres ingen rutinekontroll for sykdom og det praktiseres ikke karantenetid. Oppdrettshjort risikerer å bli smittet dersom innfangede dyr har en smittsom sykdom som innføres i besetningen. Det er så langt ikke påvist alvorlige smittsomme sykdommer i den ville bestanden og risikoen vurderes som liten.

6.4.5 Smitte fra andre arter

Paratuberkulose, og **tuberkulose** forårsaket av *Mycobacterium bovis*, kan overføres til hjort fra tamme drøvtyggere. Ingen av disse infeksjonene er så langt påvist hos viltlevende dyr i Norge, men paratuberkulose er ikke uvanlig hos geit her i landet. **Tuberkulose** forårsaket av *Mycobacterium avium* diagnostiseres sporadisk hos ville fugler i Norge. **Salmonella-infeksjoner** er ikke uvanlige i norske viltbestander. Bl.a. annet utgjør småfugl og piggsvin egne smittereservoarer for bestemte varianter av *Salmonella Typhimurium*. Sau utgjør smittereservoaret for **ondartet katarrfeber**. Ulike ville dyrearter vil trolig kunne fungere som et smittereservoar for **ringorm** (*Trichophyton mentagrophytes*). **Yersinose** (*Yersinia pseudotuberculosis*) er en vanlig sykdom hos hare, og **kryptosporidier** er påvist hos husdyr og ulike ville dyr inkludert hjort her i landet. Kattedyr (katt,

gaupe) utgjør et smittereservoar for **Toxoplasma-infeksjon** hos hjort (trolig bare av zoonotisk betydning).

6.5 Problemer i forbindelse med oppfølging av regelverket

Generelt er det ikke vanskelig for norsk hjorteoppdrettsnæring å følge lovverket knyttet til dyrehelse. Begrensningen til bruk av utelukkende gule øremerker i merkeforskriften (FOR 2002-09-03 nr 970) reduserer imidlertid muligheten til å skille individ på avstand. Dette reduserer igjen muligheten for registrering av opplysninger knyttet til bl.a. dyrehelse. Et praktisk problem er at mange oppdrettere ikke har økonomi til å lage håndteringsanlegg før de har oppnådd et tilstrekkelig antall mordyr. Punktet om etablering av håndteringsanlegg i Direktoratet for naturforvaltning's forskrift om oppdrett av vilt (FOR1999-02-15 nr 357) lar seg derfor vanskelig gjennomføre i praksis, før de ulike oppdrett er av en viss størrelse.

7 Kjøtt og næringsmiddelkontroll

De norske regelverkene som foreligger på området for kjøtt- og næringsmiddelkontroll inneholder kontrollrutiner som medfører store kostnader for hjorteoppdretterne. Disse kan utvikles til å bli mer brukervennlig uten at det kommer i konflikt med gjeldende regler.

7.1 Dagens regelverk for slakting av oppdrettsvilt

Slakting av oppdrettsvilt for frambud innenlands reguleres av Rein og oppdrettsvilt forskriften (FOR 1995-08-28 nr 776). Regelverket åpner for 3 kategorier; helårs-, sesong- og mobilslakteri. Forskriften stiller blant annet krav til:

- Hygieniske forhold vedr. slakting, nedskjæring og lagring av kjøttet.
- Bygningsmessige forhold, driftshygiene og personell.
- Tilsynsveterinær eller kontrolltekniker under slakting.
- Ante mortem og post mortem kontroll.

7.2 Alternativt regelverk ved klassifisering av oppdrettsvilt som viltlevende vilt

EU direktiv 91/495/EØF, artikkel 2 punkt 3 åpner for at oppdrettsvilt som lever under forhold tilsvarende de forhold viltlevende vilt lever i, ikke skal bli omfattet av oppdrettsviltregelverket.

Dersom oppdrettsviltet blir klassifisert som viltlevende vilt, kan slaktingen reguleres av viltkjøttforskriften (FOR 1996-02-02 nr 133). Denne omfatter krav til hygiene og kontroll mv ved behandling av felt vilt, og er mindre omfattende enn forskriften for rein og oppdrettsvilt (FOR 1995-08-28 nr 776). Det er to ulike godkjeningskategorier:

- Behandlingsanlegg (med autorisasjonskrav og godkjenning for eksport).
- Kontrollsted for vilt (for innenlands frambud). Dette brukes på viltlevende vilt i Norge i dag. Kjøttkontrollen består kun av post mortem kontroll.

7.3 Slakting og omsetting av oppdrettshjort i våre naboland

Norge, Sverige og Danmark er blant flere land som forholder seg til det samme EU-regelverket innen slakting av oppdrettshjort. Praktiseringen av regelverkene er imidlertid ulike. Det er og stor forskjell på mengden kjøtt som produseres. I 2001 produserte danske hjorteoppdrett 250-300 tonn kjøtt og svenske hjorteoppdrett ca 250 tonn. Til sammenlikning ble det produsert om lag 6 tonn i Norge.

7.3.1 Dansk praktisering av regelverk

I Danmark er oppdrettshjort klassifisert som husdyr, og det er dåhjort som dominerer. Det er om lag 650 farmer med gjennomsnittlig 22 mordyr i hver.

Ved slakting gjennomføres ante og post mortem kontroll. Flere frakter dyrene levende til godkjente slakteri. Dersom slaktingen foregår i innhegning skal dyret bringes til autorisert slaktehus i løpet av en time. Dersom kjøttet skal gå til eget forbruk kan det slaktes hjemme, men ikke serveres i selskap på over 6 personer.

Helsestatusen i danske oppdrett er god. Danmark var det første landet som etablerte et utryddingsprogram for tuberkulose, og i dag er besetningene TB-frie.

7.3.2 Svensk praktisering av regelverk

I Sverige er oppdrettshjort klassifisert som vilt. Det er om lag 380 farmer med gjennomsnittlig 30-40 mordyr i hver, og det er dåhjorten som dominerer. Om lag 200 hegn står tomme på grunn av omfattende nedslakting etter tuberkuloseutbrudd.

Ved slaktning utføres kun post mortem kontroll. Avliving i innhegningen er vanligst. Ordinære slakteri og mobilslakteri benyttes i mindre grad.

Alle besetninger har årlig besøk fra kommunale kontrollører. Sverige gjennomfører et tuberkuloseutryddingsprogram som etter planen vil gi dem TB-fri status i 2005. Et kvalitetssikringprogram, der blant annet helseovervåking inngår, forventes ferdigstilt medio 2003.

7.4 Dagens regelverk for foredling av kjøtt i småskalaproduksjon

Kun et fåtall av hjorteoppdretterne driver egen foredling i dag. Det er derfor liten erfaring fra området. Generell forskrift for produksjon og frambud mv av næringsmidler (FOR 1983-08-07 nr 1252) regulerer dette. Salg av varene skjer da i samsvar med ”detaljist begrepet”, med følgende regler:

- Salg direkte til forbruker er tillatt, herunder storhusholdning, kantine, serveringssted mv.
- Salg til andre detaljister er tillatt, men i avgrenset mengde (under 5 tonn per uke, og ikke mer enn det dobbelte av den mengde som blir solgt direkte til forbruker). Jmf rundskriv nr 4031 fra Statens næringsmiddeltilsyn.
- Salg til grossist er ikke tillatt.

Produksjon i større omfang, eventuelt med salg til grossist, må autoriseres/godkjennes etter særforrifter på det animale området, som er en mer omfattende og kostbar ordning. I norsk hjorteoppdrett er det imidlertid snakk om svært små volumer per sesong.

7.5 Lovverk knyttet til kjøttkontroll og konsekvenser for norsk hjorteoppdrett

Oppfølging av dagens regelverk knyttet til kjøttkontroll av oppdrettsvilt (FOR 1995-08-28 nr 776) er omstendelig og kostnadskrevende. Streng tolkning av gjeldende forskrifter vil pålegge oppdretterne meget høye utgifter i tilknytning til kjøttkontroll sett i forhold til produksjonen. I norsk hjorteoppdrettsnæringa er slaktevolumene små per enhet og slaktesesongen lang. Dermed kan ikke alle slakt kontrolleres samtidig, og selve kjøttkontrollen blir både kostbar og praktisk ineffektiv. De høye kostnadene forbundet med slaktning gjør det vanskelig å utvikle hjorteoppdrett som en lønnsom nisjenæring i norsk landbruk.

Regelverket knyttet til foredling synes med dagens erfaringer uproblematisk for hjorteoppdrettsnæringa.

8 Forslag til helseovervåking av oppdrettshjort

8.1 Hensikt

- Dokumentere helsestatus hos norsk oppdrettshjort.
- Oppfylle krav med hensyn på helsedokumentasjon ved innenlands salg/kjøp, import og eksport av livdyr.
- Oppdage og bekjempe sykdomsutbrudd på et tidlig stadium.
- Forbedre matvaresikkerheten ved å undersøke for zoonotiske smittestoff, og for fremmedstoffer i slakt.
- Sikre tilliten til hjortekjøtt i markedet.

8.2 Innhold og omfang

- 8.2.1. Klinisk overvåking og sykdomsdiagnostikk
- 8.2.2. Tilsynsbesøk
- 8.2.3. Offentlige overvåkings- og kontrollprogrammer
- 8.2.4. Andre aktuelle undersøkelser
- 8.2.5. Obligatorisk opplæring av anleggenes egne folk

8.2.1 Klinisk overvåking og sykdomsdiagnostikk

Den enkelte oppdretter har ansvar for den daglige sykdomsovervåkinga gjennom tilsyn og stell. Det skal føres dyreholdjournal og helsekort for hvert individ, på skjema godkjent av Statens dyrehelsetilsyn. I tillegg skal det føres løpende nedtegnelser om fôring, gjødsling med mer. Disse nedtegnelsene vil være en viktig del av dokumenterbar internkontroll i anlegget. Offentlige tilsynsmyndigheter skal ha tilgang til journalen og helsekortene under sine tilsynsbesøk.

Alle anlegg skal ha fengslingsanlegg som muliggjør håndtering/undersøkelse og prøvetaking av sjuke dyr. Per i dag er det flere oppdrett som ennå ikke har etablert fangstinnretning med håndteringsanlegg.

Ved tegn på sykdom skal veterinær kontaktes for nærmere oppfølging. Sykdomssymptomer som skal utløse veterinær konsultasjon er brå død hos dyr uten åpenbar årsak (undersøkelse mhp miltbrann), tegn på hjernesykdom eller lammelse, kronisk diare, svulne kroppslymfeknuter, hoste/pusteproblemer, avmagring, aborter og andre reproduksjonsforstyrrelser mm.

Veterinæren tar stilling til om døde dyr skal obduseres i felt eller på diagnostisk laboratorium, og om det er nødvendig med prøveuttak fra sjuke eller døde dyr for laboratorieundersøkelse. Sjuke dyr som avlives må ikke skytes i hodet. Dette vanskeliggjør undersøkelse av hjernen. Veterinæren gjør opptegnelser i anleggets dyreholdjournal/helsekort.

8.2.2 Tilsynsbesøk

Tilsynsbesøk utføres i regi av Mattilsynet. Antall besøk bør være minimum to per år, og kan vurderes utvidet ut fra:

- Størrelse på oppdrettet.
- Eierens kompetanse.
- Spesielle problemstillinger osv.

Det ene obligatoriske besøket bør legges til slaktesesongen, det andre til et tidspunkt der besetningen er samlet for håndtering. Tilsynsveterinæren kan gjennomføre prøvetaking.

Følgende punkter gjennomgås i forbindelse med besøket:

- Sjekkliste dyrevern.
- Forhold rundt slakting.
- Dyreholdjournal, helsekort mm.
- Klinisk inspeksjon av flokken og kontroll av merking.
- Resultater av eventuelle laboratorieundersøkelser.
- Fôringssituasjonen.
- Parasittkontroll.

Veterinæren gjør nødvendige opptegetninger i anleggets dyreholdjournal/helsekort.

8.2.3 Offentlige overvåkings- og kontrollprogrammer

Statens dyrehelsetilsyn har bestemt at det i 2003 skal iverksettes to OK-programmer hos oppdrettshjort for henholdsvis tuberkulose (TB) og prionsykdom (TSE) (jmf punkt 5.4).

Begge programmene bygger på at all oppdrettshjort eldre enn 12 måneder som dør eller må avlives, skal obduseres og undersøkes mhp TB og TSE. TB-undersøkelsen skal omfatte undersøkelse av hodets og halsens lymfeknuter, samt lunger og tarmskive med tilhørende lymfeknuter. Samme undersøkelse skal gjennomføres ved ordinær kjøttkontroll av oppdrettshjort. Ved funn av TB-liknende prosesser i organer og lymfeknuter, skal disse sendes til Veterinærinstituttet for nærmere undersøkelse. TSE-undersøkelsen forutsetter uttak av hjerne og svelglymfeknuter for undersøkelse ved Veterinærinstituttet.

For husdyr er det etablert flere andre OK-programmer som også bør ha aktualitet hos oppdrettshjort: Paratuberkulose, salmonella, Enterohemoragisk *Escherichia coli* (EHEK), og fremmedstoffer i slakt. Det anbefales at disse programmene også blir gjort gjeldende for oppdrettshjort. Prøveuttak kan gjennomføres på levende dyr og/eller slakt på tilsvarende måte som hos husdyr.

8.2.4 Andre aktuelle undersøkelser

Mineralstatus

Mangel på mikromineraler, særlig kobber, er et betydelig problem i norske hjorteoppdrett (jmf punkt 5.4). Det anbefales at den enkelte oppdretter etablerer et kontrollopplegg for mikromineralstatus i flokken. Denne kontrollen kan baseres på laboratorieundersøkelse av leverprøver tatt ut ifm slakting av 1½ år gamle dyr (bukker), eventuelt på undersøkelse av blodprøver tatt fra 5-6 dyr i samme aldersgruppe, eller fra unge voksne dyr.

Parasitter

Parasittbelastninger kan forårsake vekst- og kondisjonstap hos ung hjort i oppdrett (Jmfør punkt 5.4). Det er viktig å etablere et systematisk opplegg for overvåking og kontroll av lungeorm, løpetarmparasitter og leverikter. Graden av parasittbelastning kan avdekkes ved obduksjon av døde dyr, ved organundersøkelse jfm ordinær kjøttkontroll, eller ved uttak av organer/avføringsprøver for

undersøkelse på diagnostisk laboratorium. Et opplegg for kontroll i form av medikamentell behandling, om mulig i kombinasjon med beitehygieniske tiltak, legges i samråd med tilsynsveterinær.

8.2.5 Obligatorisk opplæring av anleggets folk

Opplæringen bør inneholde følgende elementer:

- Adferd og biologi hos hjort.
- Ernæringsbehov og fôring.
- Helsekontroll og sykdomssymptomer.
- Generelle regler for tilsyn og stell.
- Avlivingsmetoder.
- Hygiene og desinfeksjon.
- Registrering og journalføring.
- Innfangning og håndtering.
- Transport og transportutstyr.
- Krav til gjerdekonstruksjon og utforming.

Opplæringen organiseres og dekkes økonomisk av næringen.

9 Forslag til regelverk for slakting og kjøttkontroll

For godkjenning av innenlands omsetning av hjorteoppdrettskjøtt ser en for seg 4 mulige ”kontrollregimer” i utøvelsen av kjøttkontrollen. Under følger en utdyping av disse.

9.1 Ante og post mortem kontroll (dagens regelverk)

I en videreføring av dagens regelverk stilles det krav om både ante mortem og post mortem kontroll i tilknytning til slakteprosessen. Ante mortem kontrollen vil i dette tilfellet bestå av en klinisk vurdering av det enkelte dyr.

Vurdering:

Denne måten å utføre kjøttkontrollen på vil være faglig tilfredsstillende i forhold til å avdekke sykdomstilstander hos dyret. Aktuelle mikrobiologiske zoonoser vil ikke bli oppdaget i en slik kontroll. Et kontrollregime etter denne malen vil basere seg på en ”gammeldags” kjøttkontrolltankegang i samsvar med det som tidligere har blitt utført på husdyr. Økonomisk sett vil denne modellen være problematisk med dagens driftsmåte, fordi det vil medføre hyppige veterinærbesøk og dermed store kjøttkontrollkostnader.

9.2 Helseovervåking og ante mortem kontroll

Regelverket baseres på helseovervåking i et visst omfang (inkl prøvetaking av levende dyr og slakt) kombinert med veterinær ante mortem kontroll av dyret.

Vurdering:

Det blir i dag på forsøksstadiet utprøvd nye metoder innen kjøttkontroll til bruk på ordinære husdyr i autoriserte slakteri. Det nye er at man i større grad ønsker å vektlegge dyrets helsemessige status før slakting (forhold på gården, medisinerings, fôring, sykdomshistorie etc) enn det man oppnår ved dagens post mortem (bånd) kontroll. Dette skyldes ikke minst at man innser at dagens post mortem kontroll ikke godt nok fanger opp vesentlige problemstillinger av mikrobiologisk- og kjemisk karakter. Store deler av den opprinnelige post mortem kontrollen (båndkontrollen), kan i denne situasjonen bli overlatt til slakteriets eget personell. I alle fall de deler av kontrollen som mer går på kvalitetskontroll enn matsikkerhetskontroll. Det offentlige vil i et slikt kontrollregime i stedet kunne sette fokus på en utvidet ante mortem kontroll, kombinert med et internkontrollbasert overvåkingssystem. Mye tyder på at utviklingen i EU vil gå i denne retning.

Et slikt opplegg kan man også tenke seg gjennomført i oppdrettsnæringen. Men en stor svakhet vil være at et oppdrettsanlegg for vilt, i motsetning til et autorisert slakterianlegg, ikke vil ha nærvær av veterinær-/kjøttkontrollmyndighet til enhver tid. Sett fra et faglig ståsted vil det være mer akseptabelt å overlate en del ”post mortem funksjoner” til slakteripersonellet i en bedrift med daglig tilstedeværelse/overvåking av offentlig kontrollmyndighet, enn et sted med sporadisk kontroll. Ikke minst vil stempelmerking av slakt være et kritisk punkt.

De økonomiske konsekvensene med et slikt opplegg vil i stor grad avhenge av kostnadsfordelingen mellom det offentlige og oppdretteren.

9.3 Helseovervåking og post mortem kontroll

Regelverket baseres på helseovervåking i et visst omfang (inkl prøvetaking av levende dyr og slakt), kombinert med veterinær post mortem kontroll av alle dyr.

Vurdering:

Helseovervåkingen erstatter altså ante mortem kontrollen fullt ut, men post mortem kontrollen blir opprettholdt. Sykdomstilstander og problemstillinger som veterinæren vil oppdage under post mortem kontrollen kan man dermed unnlate å ta med i helseovervåkingen (parasittstatus etc.). Med en riktig innrettet helseovervåking bør et slikt regime faglig sett være tilfredsstillende. I forhold til gjeldende regelverk, jmf pkt. 1, bør matsikkerheten faktisk kunne forbedres, i og med at prøvetaking (spesielt av slakt) vil kunne avdekke mikrobiologiske zoonoser. Et annet viktig moment vil være at veterinæren står ansvarlig for stempelmerking av skrotten.

Utførelsen av post mortem kontrollen bør kunne utføres etter samme mal som for kontroll av viltlevende vilt i dag (supplert med prøvetaking). Økonomisk sett vil dette trolig kunne bli en akseptabel løsning.

9.4 Omfattende helseovervåking, tilsyn og internkontroll uten ante eller post mortem kontroll

Regelverket baseres fullt ut på helseovervåking (inkl prøvetaking av levende dyr og slakt) og tilsyn utført av det offentlige, kombinert med en relativt omfattende internkontroll utført av oppdretteren. Ante mortem og post mortem kontroll blir ikke utført av det offentlige.

Vurdering:

I et slikt opplegg utelater man altså både den tradisjonelle offentlige ante mortem og post mortem kontrollen. Dersom et slikt opplegg skal kunne aksepteres fra et faglig ståsted, må det ligge en grundig helseovervåking til grunn. Dette betyr ma at prøvetakingen bør utvides til et nivå som utifra en risikovurdering gir en tilfredsstillende matsikkerhet. Tilsynsmyndighetene må i et slikt opplegg utføre tilsynsarbeid både i forhold til hygieniske forhold under slakting, og til selve ”godkjenningsprosessen” av slakt (dvs sykdomsregistrering etc). Bedriften må i en slik situasjon ha et omfattende internkontrollprogram som myndighetene kan føre tilsyn med. Opplæring vil være et vesentlig punkt i et slikt opplegg.

Svakheten vil på mange måter være det samme som for punkt 9.2, mangel på veterinær tilstedeværelse under slakteprosessen fører til at oppdretteren får tildelt et svært stort ansvar i forhold til godkjenning og stempelmerking av slaktet. Det er usikkert om dette faglig sett kan kompenseres av en omfattende helseovervåking. I tillegg vil dette trolig være problematisk å få innført i det norske regelverket per i dag.

De økonomiske konsekvensene av et slikt opplegg vil i stor grad avhenge av kostnadsfordelingen mellom det offentlige og oppdretteren.

9.5 Arbeidsgruppas konklusjoner

Under dagens situasjon for norsk hjorteoppdrett anses ”Helseovervåking og post mortem kontroll” å være det best egnede alternativet.

Når helseovervåkingen har eksistert i en tid og en får en mer dokumentert helsestatus, kan det på nytt vurderes om post mortem kontrollen skal tillegges sertifiserte slaktere. En forutsetning må da være at det etableres retningslinjer og et opplæringsprogram for oppdrettere/slaktere som ønsker slik sertifisering.

Det tas ikke endelig stilling til om dette nye nasjonale regelverket for oppdrettsvilt skal være forankret i EU sitt oppdrettsviltdirektiv eller viltdirektiv. Slik vi ser det kan begge alternativene være mulige. Men vi viser likevel til situasjonen i Sverige der oppdrettsvilt blir klassifisert som vilt, og dermed f.eks. kun underlagt post mortem kontroll. Det vil være naturlig at det samme blir gjennomført i Norge sett i forhold til den småskalakaracteren som næringen her har. Det viktigste er uansett at dagens norske regelverk for oppdrettsvilt ivaretar kravet til god matsikkerhet, samtidig som det er praktisk og økonomisk gjennomførbart for oppdretterne.

Norsk Hjortesenter
Kvalstad Gård
6914 Svanøybukt
Tlf.: 57 75 21 80
Fax: 57 75 21 90
e-post: hjort@svanoy.com
www.svanoy.com